

UNIVERSITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOSOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

KRITIKA DVORSKÉHO ŽIVOTA LUDVÍKA XIV.

V PAMĚTECH JEHO SOUČASNÍKŮ

Bakalářská diplomová práce

Kristýna Olszarová

Vedoucí práce: Mgr. Martin Elbel, M.A., Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 13. srpna 2014

Podpis:

Kristýna Olszarová

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martinu Elbelovi PhD., MA., za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mě při psaní této práce podporovali.

Obsah

1.0. Úvod.....	5
2.0. Propagace Ludvíka XIV.....	11
2. 1. Ludvík versus Filip.....	12
3. 0. Nová Madame Orleánská.....	15
4.0. Francouzská móda.....	18
4.1. Hazard	18
4. 2. Zbožné prostopášnice	20
5. 0. Versailleský dvůr	22
5. 1. Stín první <i>Madame</i>	25
5. 2. Rivalita dam	26
5. 3. Dvůr miluje skandály	30
6.0. Lásky krále Slunce	33
6. 1. Louisa de la Vallière	33
6.2. Athénaïs de Montespan	34
6.3. Françoise d'Aubigné, Madame de Maintenon.....	35
7.0. Potomstvo	38
7.1. Prosazování levobočků.....	40
7.2. Sňatková politika krále Slunce	41
8. 0. Závěr	46
Le sommaire.....	48
Seznam použité literatury.....	49
Seznam použitých pramenů	50

1.0. Úvod

*Sur la cime des monts commençant d'éclairer
Je commence déjà de me faire admirer,
Et ne suis guere avant dans ma vaste carriere,
Je vien rendre aux objets la forme, & la couleur,
Et qui ne voudroit pas avoüer ma lumiere
Sentira ma chaleur.¹*

- Isaac de Benserade, *Ballet de la nuit*

Tyto verše zazněly z úst samotného Ludvíka XIV. poprvé 23. února roku 1653, když jako čtrnáctiletý vystoupil v roli Vycházejícího Slunce v *Baletu noci*. Hra byla uvedena u dvora za účasti královny-regentky Anny Rakouské i kardinála Mazarina, jenž se z exilu opět navrátil do Francie. Jednalo se o součást oslav, jež započaly již roku předchozího, kdy mladý následník trůnu 21. října triumfálně vstoupil do Paříže, po porážce šlechtického povstání, známého jako Fronde. Od této chvíle, na prknech divadelní scény, začal vznikat obraz nového vladaře, jenž se stal symbolem doby, kterou Voltaire ve svém díle nazývá stoletím Ludvíka XIV. Jistě nás neudiví, že slova jako tato zazněla právě na jevišti, a že divadelní prkna byla právě oním místem, kde král jasně vyjádřil svůj suverénní postoj. To důležitější představení se však neodehrávalo v umně vytvořených kulisách a za doprovodu hudby největších umělců své doby. Ludvík XIV. byl především hercem, který každého dne, od královského *Levéé* až do pozdních večerních hodin hrál tu nejdůležitější roli svého života – roli monarchy, jehož

¹Nad vrcholky hor začíná svítat a už jsem zbožňován. Teprve na počátku své slavné cesty světu přináším barvu i tvar, však ti co nepřijmou mou záři, pocítí můj žár.

představení sledovala celá Evropa. Slunce, jehož paprsky neublíží těm, kteří se mu poddají, ale žár zničí každého, kdo by se snažil odporovat, přesně tak je Ludvík XIV. prezentován celému světu. Ti, kteří chtěli zůstat na výsluní a v současném světě dosáhnout alespoň nějaké kariéry se dobrovolně finančně ruinovali, jen aby mohli splnit požadavky nákladného života u dvora. Král, pamětliv povstání šlechty během období Frondy hleděl, aby si každého potenciálního nepřítele zavázal. Využíval k tomu metody udělování nejprestižnějšího francouzského rytířského řádu, řádu Svatého Ducha.² *Žádná odměna nestojí náš lid tak málo a žádná se náležitě vychovaných duší nedotkne tak niterně jako tyto hodnostní rozdíly, které představují takřka hlavní pohnutí všech lidských skutků, ale zvláště těch nejšlechtnějších a největších; ostatně schopnost obdařit, kdykoli se nám zlíbí, věc, jež je o sobě bezcenná, nekonečnou hodnotou patří k nejzřejmějším účinkům naší moci.*³

Stejně jako život krále, stal se i život každého z dvořanů nekonečným divadelním představením. Šlechta hrála vedlejší úlohy, tvořila první řadu obecnstva a Ludvík byl hvězda celé podívané.⁴ Francouzský dvůr sedmnáctého století byl samostatným mikrokosmem, v jehož středu se nacházel král, který tento malý svět utvářel pomocí umělců k obrazu svému.⁵ Tuto dobu vystihují dvě klíčová slova, která lépe než cokoli jiného vyjádří způsob, jakým bylo zamýšleno, aby byl dvůr vnímán. Jsou to slova

² LUDVÍK XIV: *Paměti krále Slunce, Úvahy pro poučení dauphinovo*. Praha 2007. s. 96.

³ Tamtéž

⁴ DUINDAM, Jeroen: *Myths of Power*. Amsterdam s. 113

⁵ Ludvík XIV. byl dokonce autorem příručky s názvem *Manière de montrer les jardins de Versailles*, průvodce, ve kterém popsal rituál procházky zámeckého parku, aby návštěvník mohl postupovat podle přesně promyšleného plánu.

In: BLUCHE, François: *Za časů Ludvíka XIV*. Praha 2006. s. 18.

Gloire a *Éclat* a Ludvík XIV. byl samotnou personifikací těchto dvou výrazů.⁶ Králova švagrová, Alžběta Šarlota Falcká, vévodkyně Orleánská ve svých dopisech, jež tvoří jeden ze základních pramenů práce, napsala, že králi bylo za jeho života lichoceno takovou měrou, až to hraničilo s idolatrií. Tímto prohlášením rozhodně nepřeháněla, už jen proto, že desítky soudobých umělců byly zaměstnány, aby prostřednictvím výtvarných, literárních či hudebních děl přispívali k vytvoření onoho obrazu dokonalosti. Touto propagandou se ve své knize *The Fabrication of Louis XIV* zabývá i britský historik Peter Burke, jehož kniha se zaměřuje na to, jakým způsobem byl panovník vnímán veřejností. Autor ve svém díle operuje s pojmy jako *golden age* nebo *reality of the myth* a na příkladech ukazuje, jak se promítaly ve skutečnosti.⁷ Zároveň se v jeho díle dočteme i to, že studií, jež na krále Slunce pohlížejí z té druhé stránky, a tedy předkládají čtenáři i onen nelichotivý pohled je méně. Jedná se především o díla, jež se zabývají zahraničním pohledem na vládu ve Francii, například kniha německého autora Hanse von Zwiedineck-Südenhorsta *Die öffentliche Meinung in Deutschland im Zeitalter Ludwigs XIV.*, nebo kniha Huberta Gillota *Le règne de Louis XIV et l'opinion publique en Allemagne*. V předmluvě druhého díla se pak dočteme, že doba vlády tohoto monarchy byla pro Německo tragédií⁸ a není se proto čemu divit, že nic než kritiku z této strany neobdržela. Citace z *Paměti* slavného a kritického vévody de Saint-Simon se vyskytují takřka v každé monografii věnované Francii sedmnáctého století.

Tato práce vychází z analýzy děl vybraných autorů, jejich komparace a zaměřuje se na kritiku, která nepochází ze zahraničí, ale přímo od zdroje a zevnitř dvora. Hlavní

⁶ BURKE: *The Fabrication of Louis XIV*, New Haven and London 1992, s. 5.

⁷ BURKE: *The Fabrication of Louis XIV*, New Haven and London 1992, s. 7.

⁸ GILLOT, Hubert: *Le règne de Louis XIV et l'opinion publique en Allemagne*, Nancy 1914.

osa práce je utvořena na základě korespondence *Madame* Alžběty Šarloty Falcké, královny švagrové. Přestože naprostou většinu svého života prožila u dvora, nikdy se nestala jeho opravdovou součástí. Kvůli své protestantské výchově⁹, německému původu a relativní neoblíbenosti mezi dvorskou šlechtou, především pak mezi francouzskými dámami, stála spíše stranou. Saint-Simon o ní ve svých *Pamětech* hovoří s velkou úctou: *Madame était une princesse de l'ancien temps, attachée à l'honneur, à la vertu, au rang, à la grandeur; inexorable sur les bienséances. Elle ne manquait point d'esprit, et ce qu'elle voyait elle le voyait très bien. Bonne et fidèle amie, sûre, vraie, droite, aisée à prévenir et à choquer, fort difficile à ramener; grossière, dangereuse à faire des sorties publiques, fort Allemande dans toutes ses moeurs, et franche, ignorant toute commodité et toute délicatesse pour soi et pour les autres, sobre, sauvage et ayant ses fantaisies.*¹⁰ Neboť Saint-Simon považoval vévodkyni Orleánskou za dobrou pozorovatelku, můžeme se i my opřít o její korespondenci jako o jeden z důvěryhodných pramenů. Alžběta Šarlota Falcká byla věrnou obdivovatelkou svého královského švagra, zato co se týkalo dvořanů, neměla v projevování svých názorů nejmenší zábrany. Z *Paměti* vévody de Saint-Simon zase cítíme, jeho snahu vše pečlivě zaznamenat. Díky němu získáme dokonalý pohled na společnost přelomu sedmnáctého a osmnáctého století. I kdyby si snad Saint-Simon domyslel to, co nevěděl, či přibarvil, co mu připadalo příliš fadní, jsou jeho *Paměti* cenným pramenem odhalující myšlení dobové šlechty a vysoké společnosti. Touha zaznamenat pro budoucí generace svůj názor, ospravedlnit jej, vysvětlit danou situaci po svém či očistit sebe sama, to je hlavní motivace spisu *Madame de Montespan*. K pramenům této povahy je však třeba

⁹ Před svatbou s Filipem Orleánským musela oficiálně přestoupit ke katolicismu.

¹⁰ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1206.html> [cit. 9. 5. 2014]

přístupovat s vědomím, že byly psány proto, aby byly čteny. Musíme předpokládat, že si autorka situace přikreslovala, aby do budoucnosti zanechala co nejlichotivější obraz sebe sama. Madame de Montespan v první kapitole svých vzpomínek jasně vyjádřila myšlenku, že své dílo chce zanechat jako svědectví pro budoucí historiky.¹¹ Právě ona, matka Saint-Simonem nenáviděného vévody du Maine, byla ženou, kterou společně s Madame de Maintenon, nemohla vévodkyně Orleánská vystát.

Vévodkyně Orleánská byla, co se popisu týče, spíše strohou vypravěčkou. Nezabývala se malichernými detaily a nelibovala si v dramatickém popisu, jaký vidíme například v dopisech markýzy de Sévigné. Díky vášnivé korespondenci těchto dvou dam spatříme jasně patrné rozdíly mezi onou německou, protestantskou strohostí a francouzskou květnatostí. Saint-Simonovy *Paměti* jsou tvořeny dlouhými popisy událostí, jichž byl svědkem, naplněny charakteristikami osob, které osobně poznal, ale i historickými exkurzy do počátků vlády Ludvíka XIV., či do dob Ludvíka XIII. o kterých jen četl a slyšel. Jak současníci hodnotili dvůr krále Slunce? Jaký byl osud nejznámějších královských favoritek a proč byly vévodkyní Orleánskou tak příkře hodnoceny? Co poddané Ludvíka XIV. šokovalo a co bylo za doby jeho vlády momentálně v módě? Práce se také zabývá postavou krále a jeho bratra. A protože každý z autorů pochází z jiného prostředí, je jiného společenského postavení, či jiné generace, není se co divit, že se názory na stejnou věc budou v různých dílech lišit. Už jen téma královských levobočků a názory na královo chování k nim by vystačilo na desítky stran textu. Tato práce se ožehavému tématu své doby rovněž nevyhne. Sňatek jedné z dcer krále a Madame de Montespan se synem *Madame Palatine* byl pro hrdou

¹¹MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 9. 5. 2014]

Němku životní tragédií a urážkou, se kterou se nikdy nesmířila. Vždyť i sám král měl ve zvyku prohlašovat, že o ní ví, že nestrpí žádné mesaliance, že se jim vždy vysmívá. [*Madame ne peut souffrir les mésalliances; elle s'en moque toujours.*]¹² V tomto případě nepřivodilo toto nerovné manželství *Madame* žádný smích, nýbrž potoky slz.

¹² ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 317.

2.0. Propagace Ludvíka XIV.

Né avec un esprit au-dessous du médiocre, mais un esprit capable de se former, de se limer, de se raffiner, d'emprunter d'autrui sans imitation et sans gêne, il profita infiniment d'avoir toute sa vie vécu avec les personnes du monde...

- Saint-Simon o Ludvíku XIV., *Mémoires*¹³

Sedmdesátá léta 17. století se již plně nesla ve znamení všestranné propagace Ludvíka XIV. jako monarchy ztělesňujícího stát a představitele Boží vůle ve Francii. Důležitost a funkce umění, jakožto média, jež mělo za úkol šířit po celém království, ale i za hranicemi, obraz mocného a vznešeného panovníka, vyvrcholila v průběhu šedesátých let založením několika státních institucí¹⁴. Tyto akademie podporovaly nejen francouzské, ale i zahraniční umělce, kteří se stávali státními zaměstnanci na základě svých schopností ztvárnit postavu krále a tím ho co nejvíce oslavovat. Královská akademie malířství a sochařství například přijímala členy na základě jejich výtvoru, který co nejlépe zachycoval „historii krále“¹⁵. Vyhlášení soutěží, ve kterých měli umělci prostor vyjádřit se co nejlépe na téma heroických činů panovníka, se nezdržela ani Francouzská akademie, která dala naopak prostor spisovatelům a básníkům. Mimo jiné dal nový panovník, za pomoci svého ministra financí Jean-Baptista Colberta, vzniknout Akademii Tance (1661), Francouzské Akademii v Římě (1666), reorganizoval Královskou akademii malířství a sochařství (1663), založil Akademii věd

¹³ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1216.html> [cit. 9. 5. 2014]

¹⁴ BURKE: *The Fabrication of Louis XIV*, New Haven and London 1992, s. 49-50

¹⁵ Tamtéž s. 51

a Královskou akademii hudby.¹⁶ Tato tělesa, sponzorována státem činila vše proto, aby zanechala budoucnosti obraz panovníka srovnatelný s tím, co po sobě zanechali římsští imperátoři.

2. 1. Ludvík versus Filip

Právě v této době k francouzskému dvoru přijíždí Alžběta Šarlota Falcká, od roku 1671¹⁷ druhá manželka králova bratra, Filipa Orleánského, jejíž korespondence tvoří jeden ze základních pilířů této práce. Situací, kdy se setkala s téměř zbožným uctíváním svého královského švagra, zažila bezpochyby mnoho, ale nezmiňuje se o nich příliš často.¹⁸ Sama nebyla výjimkou. Její názory na francouzského krále, o které se dělila se svými známými a které zanechala budoucím čtenářům, nám prozradí, že na něj pohlížela s nejvyšším obdivem a úctou. Její vlastní manžel, v případě kdy jej porovnávala s Ludvíkem XIV, naopak příliš úspěchu nezískal. O králi se vždy mluvilo jako o velikém gentlemanovi, muži nanejvýš elegantním a okouzlejícím. Vévodkyně Orleánská to pouze potvrzuje. Například v jednom ze svých dopisů z roku 1716, tedy po smrti krále i jeho bratra vzpomíná, že ještě nikdy neviděla, aby se dva bratři od sebe tak moc odlišovali, jak tomu bylo právě u Ludvíka s Filipem. To ovšem nebránilo tomu, jak své časté adresátce Madame de Harling¹⁹ potvrdila, aby mezi sebou udržovali vřelý bratrský vztah. Ke svému muži si za třicet let manželství dle svých slov vytvořila kladný přátelský postoj, ale krále obdivovala již od prvního dne. Dle jejích slov byl

¹⁶ BURKE: *The Fabrication of Louis XIV*, New Haven and London 1992, s. 50-52.

¹⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. II.

¹⁸ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 345

Le feu roi tenait beaucoup à être admiré de tout le monde, surtout de ses maîtresses...

¹⁹ Bývalá guvernantka vévodkyně.

vzrostlé postavy, měl opálenou pleť a mužný vzhled. Jeho bratr nebyl podle vévodkyně nepříjemného vzezření, ale byl malé postavy s černými vlasy, výrazným obočím na protáhlém úzkém obličejí s velkýma hnědýma očima, výrazným nosem a malými ústy s nepěknými zuby. Vévodkyně nezastírala, že její manžel má spíše ženskou povahu a zvyky. Napsala o něm, že neměl rád ani koně, ani lov a že měl nejvíce v oblibě hazard, tanec, dobré jídlo, kroužek svých přátel a péči o zevnějšek, přesně jako záliby každé správné dámy. Král miloval lov, hudbu a divadlo, kdežto *Monsieur* si nejvíce liboval ve velkých shromážděních a maškarádách. Král se těšil ze společnosti žen a byl galantním společníkem, kdežto u *Monsieura* jeho manželka o něm tvrdila, že nebyl nikdy v životě zamilován do žádné ženy.²⁰ Filipa ukázala jako muže, který se do sedla odhodlal, jen když byl v armádě²¹ a že i v tuto chvíli se více obával skutečnosti, že ho spálí slunce, než že ho zasáhne kulka z muškety. O vznešenosti krále nemohlo být pochyb. Za dojmem jeho velikosti se rozhodně neskrývalo jen umné nařazení honosné róby, vysoké podpatky a nakroucená paruka, jako na jeho nejslavnějším portrétu Hyacintha Rigauda z roku 1700. Král se na rozdíl od *Monsieura* učil každý krok, pohyb či výraz tváře.²² Louisa de la Vallière jasně prohlásila, že přednosti jakéhokoli muže u dvora v přítomnosti krále vadnou a že by tomu bylo i kdyby byl oděn jen jako prostý pastýř.²³

Jedna věc ale oba bratry spojovala. Podle Liselotte to bylo jejich nedostatečné vzdělání. *Il n'est pas étonnant que le feu roi et Monsieur aient été élevés dans l'ignorance. Le cardinal Mazarin voulait régner(...) C'est un miracle que le roi ait pu*

²⁰ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 223

²¹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 257

²² DUINDAM, Jeroen: *Myths of Power*. Amsterdam 1995. s. 113.

²³ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 9. 5. 2014]

*devenir ce qu'il a été.*²⁴ Ve stejném dopise se také zmiňuje, že královna-regentka Anna Rakouská shledávala správným vše, co kardinál Mazarin činil. *Madame* zavzpomíná, že Filip Orleánský vůbec neuměl psát. Zřejmě za to mohl jeho špatný rukopis. Podle *Madame* přicházel za svou ženou s každým dopisem, co dříve napsal a se smíchem ji prosil, aby mu přečetla, co předtím sám napsal, neboť není schopen po sobě nic přečíst. [*Vous êtes, madame, accoutumée à mon écriture; lisez-moi un peu cela, je ne sais ce que j'ai écrit.*]²⁵

²⁴ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 273.

²⁵ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 257.

3. 0. Nová Madame Orleánská

Si mon père avait eu pour moi autant d'attachement que j'en avais pour lui, il ne m'aurait pas envoyée dans un pays aussi dangereux que celui-ci ; je n'y suis venue que par obéissance et contre mon gré.

- Madame d'Orléans, princess Palatin, *Correspondance*²⁶

Nepříliš šťastné manželství bylo uzavřeno 16. listopadu roku 1671. V té době devatenáctiletá, nehezká dívka poprvé navštívila Francii. Alžběta Šarlota Falcká, nejčastěji přezdívaná Liselotte, zkráceninou svých křestních jmen, celý předchozí život strávila v německém prostředí, proto pro ni příjezd do Francie představoval jasný kulturní šok. Podle francouzských zvyků všechnen její majetek přešel na manžela. *Monsieur* dostal podle Liselottiných slov velké věno, ale ona byla přesto nucena podstoupit mu všechny šperky, nábytek či obrazy, zkrátka všechno co po své rodině zdědila. Dle svých slov neměla vlastní prostředky, aby mohla žít dle svého postavení a financovat chod domácnosti.²⁷ Možná k tomu přispěly ony podivné francouzské zvyky, ale vévodkyně sebe sama až do své smrti považovala za Němku²⁸ a nic na tom nezměnilo ani ono půlstoletí, které v zemi galského kohouta strávila.

Narodila se 27. května roku 1652 na zámku v Heidelbergu. Její otec byl falcký kurfiřt Karel Ludvík Falcký a její matka princezna Šarlota Hessensko-Casselská. Dědečkem z otcovy strany nebyl nikdo jiný než známý „zimní král“ Fridrich Falcký.

²⁶ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 230.

²⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 291.

²⁸ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s.II.

Své postavení a majetky získal Karel Ludvík Falcký zpět po podepsání Vestfálského míru.²⁹ Alžbětina výchova probíhala v duchu německého kalvinismu. Prvních pět let svého života strávila v rodném zámku, který byla posléze kvůli vzdělání nucena opustit. Až do smrti postrádala Heidelberské ovzduší, přírodu a svou vysněnou představu o bývalém šťastném domově ve vzpomínkách viděného neustále naivními dětskýma očima.³⁰ Důvodem odstěhování Alžběty Šarloty pryč z Heidelbergu byl rozvod jejích rodičů a nový sňatek jejího otce, který beztoho již předchozí léta žil se svou milenkou. Záminkou k rozvodu pak mělo být mrzuté chování Šarlotiny matky³¹. Následující roky strávila střídavě v Hannoveru a Herrenhausenu u své tety z otcovy strany, Sofie Hannoverské³², matky budoucího anglického krále Jiřího I. Bratr Alžběty Šarloty Karel II. Falcký, o rok starší než jeho sestra, se stal následníkem Falckého dědictví v roce 1680 po smrti otce. Jeho manželkou byla princezna Vilemína Ernestina Dánská. Bohužel zemřel již v roce 1685 a bez dědiců. To byla chvíle, které se chopil Ludvík XIV. a jménem Alžběty Šarloty vedl boj o dědictví falcké.

Alžběta Šarlota titulována u dvora přídomek *Madame* strávila v manželství s Filipem Orleánským plných třicet let. V názoru na *Monsieura* se Markýza de Montespan s vévodkyní Orleánskou příliš nerozcházely. Ta první vzpomíná, že vévoda byl drobné postavy a nevalného charakteru. Zabýval se maličkostmi, detaily a nicotnostmi a své toaletě a pohledům do zrcadla věnoval daleko více času než jakkoli krásná dáma. Zahaloval se do vůní, krajek a diamantů. [...*he covers himself with scents,*

²⁹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. II.

³⁰ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 107.

³¹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. II.

³² ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. V.

with laces, with diamonds.]³³ Madame de Montespan vzpomíná na úsměvnou situaci, kdy si Filip nechal vyrobit nové boty s vyššími podpatky, aby vedle svého bratra krále nevypadal příliš malý. Ludvík ho prý doběhl tím, že si své boty nechal rovněž podrazit novými podpatky a výškový rozdíl opět vyrovnal.³⁴ Přesto je z vévodkyniných dopisů jasné, že *Monsieura* řadila mezi, snad jediné dva Francouze, které uznávala a měla v oblibě. Tím prvním byl samozřejmě král. Rok po smrti svého manžela vzpomíná, že on a jeho bratr, byli u dvora jediní, kteří věděli, co je to zdvořilost. Mladí dvořané jsou prý přišerní zhýralci a ona by nikdy nikomu nedoporučila poslat dítě na výchovu k francouzskému dvoru, protože jediné, co zde získá, jsou lekce neslušného chování.³⁵

³³ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 3. 7. 2014]

³⁴ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 3. 7. 2014]

³⁵ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 67

4.0. Francouzská móda

Vévodkyně Orleánská nezastírala, že se již od dětství zajímala o pistole a kordy více, než o hru s panenkami. Mezi její oblíbené činnosti navíc patřil i hon. Představa přítomnosti takovéto ženy na francouzském královském dvoře plného pozlátka, módních inovací a výstřelků musela jistě dvořany značně udivit, už jen proto, že měli v živé paměti obraz bývalé *Madame*³⁶, kterou byla Jindřiška Anglická, sestra anglického krále Karla II. Sama Liselotte si byla vědoma svého nehezkého vzhledu, ovšem i skutečností, že oplývá bystrým duchem, kterým tento svůj nedostatek vyvažovala. Pro svého manžela Filipa Orleánského byla v oblasti módy naprosto nevyváženým protějškem. Ve svém dopise z 5. března roku 1695³⁷, kdy už francouzský dvůr sídlil ve Versailles, se svěřuje hraběnce Louise, své sestře, s nepochopením ve věci odívání francouzské šlechty. Sama dle svých slov vlastnila jen šaty, co nosila do společnosti, jezdecký oblek, když vyjížděli na lov a noční úbor. Nechápala, k čemu Francouzi potřebují domácí oděv, či rozličné druhy kabátů.

4.1. Hazard

14. května roku 1695 se Liselotte své sestře zmínila o další dvorské módě, která se tentokrát netýkala oděvů, ale v té době velice oblíbených a populárních her nazývaných *Lansquenet* a *Ombre*. Mladí dvořané se prý úplně přestali zabývat tancem a přestoupili na hazard. Vévodkyně sama této zábavě neholdovala, neboť dle svých slov neměla ani

³⁶ Titul, který vždy náležel manželce králova bratra.

³⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 13.

vlastní peníze, ani zálibu ve hře.³⁸ Navíc se při pozorování dvořanů v zápalu hry nemohla ubránit pocitu, že zešíleli. Sázelí horentní sumy, navzájem se uráželi a křičeli po sobě způsobem, z něhož jednomu vstávaly vlasy hrůzou na hlavě³⁹. *Madame* prý častokrát od dam u dvora slýchala, že není k ničemu dobrá, protože nehazarduje. Sama vévodkyně poté uznává, že jsou ve Francii dámy extrémními hráčkami, což je pěkný zdroj problémů.⁴⁰ Rovněž vzpomíná na pobyt na zámku v Marly, kdy vůbec nevidala svého manžela, neboť ten jen vysedával ve své komnatě a od rána do večera hrál o peníze. Údajně své ženě dokonce zakázal, aby za ním během této činnosti docházela, protože věřil, že mu nosí smůlu.⁴¹

Ruku v ruce s hráčskou vášní se u mladých dam prosadila chuť k radovánkám spojená s nestřídmou konzumací vína. Alžběta Šarlota ve svém dopise z 29. dubna roku 1704 prohlašuje, že opilství je mezi mladými ženami momentálně velmi v módě. V téhle době se prý například nemyslí na nic jiného než na to, jak pobavit vévodkyni de Bourgogne, která byla manželkou vnuka Ludvíka XIV., Ludvíka Francouzského, a zároveň vnučkou Filipa Orleánského a Jindřišky Anglické, tedy její nevlastní vnučkou. Budoucí matka Ludvíka XV. se baví pořádáním různých hostin, ohňostrojů, dostává dárky a jsou jí připravována další rozptýlení.⁴² Vévodkyně Orleánská chvílemi působí jako pěkná moralistka, především díky dopisům jako je ten z roku 1717. Dozvíme se z něj, že *Madame de Montespan* a její nejstarší dcera můžou pít, co hrdlo ráčí a stejně

³⁸ V Saint-Simonových *Pamětech* ovšem narážíme na okamžiky, kdy píše, že *Madame* ve svém salónu karty hrála.

³⁹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 15

⁴⁰ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 214

⁴¹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855.s. 48

⁴² ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 75

nejsou nikdy opilé. Bez toho, abych počítala, kolik toho vypily, jsem si myslela, že spadnou pod stůl, ale pro ně to bylo jako pít vodu... [*sans compter ce qu'elles avaient déjà bu; je pensais qu'elles allaient tomber sous la table, mais c'était pour elles comme de boire de l'eau...*]⁴³

4. 2. Zbožné prostopášnice

Pokud tedy všem nepočítala sklenky vína a prohrané tisíce v kartách, zaměřila se na jinou módu, která vládla ve Francii na konci sedmnáctého století a tou byla zbožnost. Francie se nacházela po zrušení Nantského ediktu (1685) v období velké katolické reformy. *Francouzi se v 17. století stali opravdovým křesťanstvem, rozhodně prvním národem římské církve, zemí velkých biskupů, zbožných jeptišek, doktorů a zahraničních misii.*⁴⁴ Vévodkyně Orleánská ale byla zřejmě opačného názoru. V roce 1699 se podělila se svým pohledem na věc víry u dvora. *Rien n'est plus rare en France que la foi chrétienne; il n'y a plus de vice ici dont on ait honte; et si le roi voulait punir tous ceux qui se rendent coupables des plus grands vices, il ne verrait plus autour de lui ni nobles, ni princes, ni serviteurs;*⁴⁵ Sama vévodkyně zatím každé ráno přečetla tři kapitoly z Bible⁴⁶ a studovala zbožné knihy. Z její korespondence víme, že měla přehled a upřednostňovala ty přitažlivější a zajímavější psané v němčině a francouzštině před těmi nudnými anglickými.⁴⁷ Čtení Bible a rozjímání nad otázkami víry však francouzským dámám zřejmě nepřípadalo dostatečně vypoovídající. Šlechta sedmnáctého

⁴³ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 357

⁴⁴ BLUCHE, François: *Za časů Ludvíka XIV.* Praha 2006. s. 115

⁴⁵ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 39

⁴⁶ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 57

⁴⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 99

století si potrpěla na velká gesta, proto podle paní de Montespan ty nejnemravnější z francouzských dam předváděly svou víru okázalým darováním zlata, stříbra, či emailovaných lamp těm nejprominentnějším pařížským kostelům.⁴⁸ *Madame* vzpomíná na něco podobného. Dle jejích slov se zbožnými stávají ty nejprostopášnější dámy až v době, kdy zestárnou, protože už nemají šanci sehnat žádného milence. Jsou ale také nebezpečné, neboť jsou plné zášti a nikoho kolem sebe nestrpí.⁴⁹

⁴⁸ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 3. 7. 2014]

⁴⁹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 80

5. 0. Versailleský dvůr

...place of dissipation, tumult, and carelessness...

- Madame de Montespan, *Memoirs of Madame de Montespan*⁵⁰

Nejznámější příběhy ze dvora krále Slunce jsou právě ty, které vyprávějí o jeho záletných, tehdejšími slovy galantních, dobrodružstvích. Kdokoli ve svých vzpomínkách, pamětech či dopisech vyprávěl o královském dvoře, nezapomněl zmínit, ať v negativním či pozitivním světle, některou z jeho tehdejších milenek. *Madame Palatine* pevná ve svém přesvědčení o nesprávnosti mimomanželských svazků o králi napsala, že je sice způsobilý muž, ale že to často hraničí se zhýralostí. Dle jejích slov ho zajímala každá žena, ať už se jednalo o vesničanku, dceru zahradníka⁵¹, komornou, či dámu vyššího postavení, jen když dotyčná vypadala, že je do něj zamilována.⁵²

V osmdesátých letech sedmnáctého století se francouzský dvůr do Versailles přestěhoval nejen z důvodů nedostatečného prostoru pro dvořany, který poskytovala Paříž, nebo kvůli králově zálibě v pobytu v přírodě, či nepříjemnému prostředí, jakým

⁵⁰ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm>

⁵¹ *La Queue, capitaine de cavalerie (...) avait épousé une fille que le roi avait eue d'une jardinière. (...) Sa femme fut confinée à La Queue, et ressemblait fort au roi. Elle était grande, et pour son malheur elle savait qui elle était, et elle enviait fort ses trois soeurs reconnues et si grandement mariées. Son mari et elle vécutrent fort bien ensemble et ont eu plusieurs enfants, demeurés dans l'obscurité. Ce gendre ne paraissait presque jamais à la cour, et comme le plus simple officier et le moins recueilli dans la foule, à qui Bontems ne laissait pas de donner de temps en temps de l'argent. La femme vécut vingt ans tristement dans son village, sans presque voir personne, de peur que ce qu'elle était se divulguât, et mourut sans en être sortie.*

In: SAINT-SIMON: *Mémoires*. In.: <http://rouvroy.medusis.com/docs/0415.html> [cit. 13. 6. 2014]

⁵² ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s.286

Paříž na sklonku sedmnáctého století byla⁵³. Král Slunce svou rezidenci přenesl do Versailles především, *protože v Louvru a v Tuileries jenom navazoval na dílo svých předchůdců (a vylepšoval je); ve Versailles od základu tvořil*⁵⁴. Koncentrace šlechty na jednom místě tak znatelně vzrostla, neboť jen ti z nejbohatších si mohli dovolit postavit palác poblíž zámku ve Versailles. Ostatní se stali *ubytovanými*. Dostat tento statut bylo za krále Slunce žádaným privilegiem, často vzbuzujícím závist ostatních. Otázkou je, zdali bylo o co stát, neboť jak píše François Bluche: *Nával přesahoval možnosti naší představivosti. Prostorná křídla, vystavěná Mansartem, byla přidělována a zaplněna ještě před dokončením. Největší páni disponovali pouze dvěma místnostmi. Nedalo se tam vařit. Šaten byl nedostatek. V chodbách páchla moč. Všichni mrzli.*⁵⁵ Promrzlým dvořanům, naskládaným na sobě jako sardinky tedy nezbývalo nic jiného, než hledat rozptýlení ve společenských aktivitách. Avšak zámek naplněn tisícem osob má dvakrát tolik očí a uší a žádný skandál či výstřelek neměl šanci zůstat skryt. A protože zásada „*co je psáno, to je dáno*“ převládá nad tou „*co je šeptem, to je čertem*“, bylo třeba veškeré dění pečlivě zaznamenat pro vzdálené příbuzenstvo či budoucí generace, ať už prostřednictvím korespondence či sepsáním pamětí. Díky tomu se například dozvídáme, že věc, která vévodkyni Orleánskou skutečně dokázala rozhněvat, byly nevhodné mimomanželské vztahy. Na základě toho byla zřejmě přesvědčena o absolutní neexistenci lásky v manželství. Své sestře v dopise ze 4. září roku 1697⁵⁶ jasně napsala,

⁵³ Vévodkyně Orleánská si stěžuje na svůj dvanáctidenní pobyt ve špatném pařížském prostředí, který jí přivodil horečky.

In.: ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 23

⁵⁴ BLUCHE, François: *Za časů Ludvíka XIV*. Praha 2006. s. 34

⁵⁵ BLUCHE, François: *Za časů Ludvíka XIV*. Praha 2006. s. 21

⁵⁶ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 28

že zůstat svobodný⁵⁷ je ten nejlepší stav, že žije ve světě, kde je láska v manželství směšná a mimo módu.⁵⁸ Stěžuje si, že katolíci dle katechizmu uznávají manželství jako jednu ze svátostí, ale sami se podle toho neřídí a naplňují svůj život milostnými pletkami a zanedbávají své manželky. Zakončení zmíněného dopisu pak může přiblížit, jaký osobní postoj k této skutečnosti vévodkyně zastávala: *mais, afin de ne pas trop m'étendre sur ce sujet, je vais vous parler de mon loup*.⁵⁹ Manželství, jejich rodičů i to, které sama prožívala, bylo přesným příkladem toho, co v předchozích řádcích vylíčila, proto jí nezbyvalo nic jiného, než se nad tuto otázku povznést a s vtipem odvést konverzaci na jiné téma, v tomto případě na lov, který byl jedním z mála rozptýlení u francouzského dvora, který vévodkyně podporovala a sama se jej s nadšením účastnila. Tak jako se jiní honili za galantními dobrodružstvími, ona v lesích pronásledovala vlky. Můžeme se jen domýšlet, jestli poslední větou chtěla naznačit, že mezi těmito dvěma aktivitami neshledává rozdíl, či se jednalo jen o prosté odvedení tématu od vlastních starostí. Vévodkynin smysl pro humor by však první možnost interpretace bezesporu připouštěl. Díky své protestantské výchově, zálibě v četbě, filosofickému přemítání a nelibosti vůči koketerii, zdobnosti či živějšímu společenskému životu si zřejmě často mezi dvořany připadala jako mezi smečkou vlků, protože být u dvora cizinkou nebylo vůbec jednoduché.

⁵⁷ použila slovo „le célibat“ což může znamenat jak svobodný, tak v celibátu.

⁵⁸ Jestli Alžběta Šarlota skutečně považovala svobodný stav za to nejlepší, může být sporné. Její oblíbená nevlastní sestra Louisa totiž kvůli absenci dostatečně vysokého věna zůstala neprovdaná a Liselottino prohlášení tedy z části může být jen sourozeneckým povzbuzením.

⁵⁹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s.28

5. 1. Stín první *Madame*

Madame de Montespan ve svých pamětech vzpomíná přesně na okamžik, kdy bylo rozhodnuto, že se druhou ženou Filipa Orleánského stane Alžběta Šarlota Falcká. *Monsieurova* první manželka, Jindřiška Anglická, byla okouzlejícím prototypem členky francouzského královského dvora své doby. Ludvíkova a Filipova sestřenice Mademoiselle de Montpensier se o ní po její smrti vyjadřovala jako o nejroztomilejší manželce v celé Evropě. „*You had the loveliest wife in all Europe,—young, charming, a veritable picture.*“⁶⁰ Dokonce i samotný král ji byl v určitou dobu velice přátelsky nakloněn. Alžběta Šarlota vzpomíná, že její manžel nikdy nezastíral milostné pletky mezi Jindřiškou Stuartovnou a svým bratrem.⁶¹ I přes památku všemi obdivované Angličanky nemohl bratr krále po její nešťastné a předčasné smrti⁶² zůstat bez manželky. Když volba nové Madame padla na Falc, celý dvůr věděl, že co se vzhledu týče nelze mít vysoká očekávání a Liselotte měla to neštěstí, že už měla předchůdkyni. Paní de Montespan ve svých pamětech jistě nemluvila jen za sebe, když napsala: „*the Court, still mindful of the sweetness, grace, and charm of Henrietta of England, could not contemplate without horror and disgust the fearful caricature,*“⁶³ ale nemůžeme předpokládat, že její názor, s patrným osobním zabarvením byl jediný a všeobjímající a zřejmě vyplýval ze vzájemných antipatií. Není se čemu divit, že vévodkyně Orleánská vůči Madame de Montespan a suitě jejích příznivkyň chovala zášť, neboť sama králova

⁶⁰ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 3. 7. 2014]

⁶¹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s.263

⁶² Na dvoře panovalo obecné přesvědčení, že byla otrávena, neboť zemřela poté, co se napila sklenice vody. Pozdější pitva však prokázala, že zemřela na zánět pobřišnice způsobený spontánní perforací žaludku.

⁶³ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 3. 7. 2014]

milenka ve svých pamětech vzpomíná, že to byla ona a dalších deset či dvanáct dam, které se Alžbětě Šarlotě chichotaly během jednoho z jejích prvních rozhovorů s králem a že jim prý od té doby vévodkyně smích neodpustila⁶⁴. Nepřátelství mezi těmito dámami však určitě nepramenilo pouze z této jediné události. Alžběta Šarlota, členka královské rodiny a králova jediná švagrová, si byla vědoma svého, nad nimi, nadřazeného postavení a jejich stavem neskrývaně pohrdala.

5. 2. Rivalita dam

Jedním z vděčných a velice opakovaných témat vévodkyniny korespondence jsou morální poklesky členů francouzského dvora. V roce 1698⁶⁵ si tehdy šestačtyřicetiletá vévodkyně stěžuje, že dvůr a král už není to, co bývalo. *Tout est changé d'une façon bien fâcheuse; si quelqu'un avait quitté la cour à l'époque de la mort de la reine et qu'il y revînt maintenant, il penserait se trouver transporté dans un tout autre monde.* Jedním dechem však také dodává, že se o daném tématu nemůže více rozepisovat, neboť jsou všechny dopisy před odesláním otevírány. To ji přesto nebránilo, aby dopsala, že podle její tety jsou všichni u dvora démoni, kteří neustále mučí jeden druhého, a ona se s jejím tvrzením jen ztotožňuje. Informace o otevírání dopisů samozřejmě představuje komplikaci, neboť ke každému z Liselottiných sdělení musíme přistupovat s krajní obezřetností. V některých dopisech se tedy můžeme setkat s názory, které nejsou úplné, nebo s věcmi, které mohou být objasněny jen v náznaku. Na druhou stranu, v dopise, který odeslala 15. května z Port-Royal, svou sestru falckraběnku Louisu, ubezpečuje, že sice o otevírání dopisů ví, ale že si s tím příliš hlavu neláme a píše, co jí zrovna na mysl

⁶⁴ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁶⁵ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 31

přijde.⁶⁶ Co se otevírání dopisů týče, musíme si také uvědomit jeden fakt. Do roku 1715 byly vytvářeny z odchozí a příchozí pošty výtahy, které se předkládali přímo králi. Po smrti Ludvíka XIV. se však regentem stal Alžbětín syn a její starosti o obsah psaní, zdá se, opadly.⁶⁷ Můžeme tak usuzovat ze skutečnosti, že se v posledních sedmi letech svého života vévodkyně vrací k dobám dávno minulým a teprve díky těmto dopisům získáváme informace o dřívějších poměrech u dvora. Větší starosti při interpretaci nám tedy nebude činit cenzura, ale paměť autora.

Jednou z věcí, o které nemohlo být spekulováno, ale o níž bylo často diskutováno, byl vzhled a povaha členů královského dvora. To první bylo nepopiratelné, to druhé se bohužel často nevymanilo z předsudků a narychlo utvořených názorů, ne nezřídka pouze na základě fyzických vlastností, kterými jedinec disponoval. Co se týče vnějšího popisu, byla to především Alžběta Šarlota, vévodkyně Orleánská, která byla, podle Madame de Montespan, již před svým příjezdem do Francie předcházena zvěstmi, co se vizáže týče. Dle vzpomínek té stejné dámy se po rozhodnutí o *Monsieurově* sňatku král ke své milence obrátil a pověděl, že mu bylo řečeno, že Alžběta Šarlota je extrémně ošklivá a nevychovaná.⁶⁸ Dále autorka pamětí, vybavena svým, dvořanům tak dobře známým, sarkastickým ostrovtipem⁶⁹, dodává, že budoucí vévodkyně může být vůbec ráda, že se vdá, protože její extrémní ošklivost by jí určitě odsoudila k celibátu dokonce i v německém Bavorsku.⁷⁰ Nesnášenlivost na základě prvních dojmů však pokračovala i

⁶⁶ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 50

⁶⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855.s. XIV.

⁶⁸ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]
„I was told that the Palatine of Bavaria's daughter is extremely ugly and ill-bred.“

⁶⁹ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

nadále a paní de Montespan celou následující stránku zahltla stížnostmi na způsob, jakým jí vévodkyně zesměšňovala, počínaje pojmenováním tlustého jezevčika podle jednoho z jejích oblíbených kokršpanělů až po nazývání jí „Montespankou“.⁷¹ Když se Filip Orleánský jednou pokusil svou manželku omlouvat, bylo mu vyčteno, že kdyby se pokusil zabránit otravě své první manželky, nemusel by se teď dvůr potýkat s takovou čarodějnici.⁷² Podle předchozích popisů a vzpomínek by se dalo tušit, že se ke dvoru nastěhovala neurotická, nevychovaná, odpudivá čarodějnice, která svým vzhledem děsí dvorní dámy.⁷³ Madame o sobě smýšlela shovívavěji. Popis sebe sama zanechala těmito slovy.

*Il n'importe guère que l'on soit beau, et une belle figure change bientôt; mais une bonne conscience reste toujours bonne. Il faut que vous ne vous souveniez guère de moi si vous ne me rangez pas au nombre des laides; je l'ai toujours été et je le suis devenue encore plus des suites de la petite-vérole; ma taille est monstrueuse de grosseur, je suis aussi carrée qu'un cube; ma peau est d'un rouge tacheté de jaune; mes cheveux deviennent tout gris; mon nez a été tout bariolé par la petite-vérole, ainsi que mes deux joues; j'ai la bouche grande, les dents gâtées, et voilà le portrait de mon joli visage.*⁷⁴

Nelze tedy usuzovat, že nesnášenlivost Alžběty Šarloty vůči paní de Montespan či paní de Maintenon pramenila pouze z toho, že pomlouvaly její vzhled. Vévodkyně

⁷⁰ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014] *Had she not been lucky enough to make this grand match, her extreme ugliness would surely have doomed her to celibacy, even in Bavaria and in Germany.*

⁷¹ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁷² MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁷³ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁷⁴ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 33.

Orleánská a tyto dvě královny milenky sice stály na opačných frontách, co se vizáže týče, všechny tři však spojovalo vysoké mínění o sobě samých spojené s inteligencí, důvtipem a průbojností. Sebevědomí nechybělo ani jedné z nich a každá pevně zastávala své názory. Je velice zajímavé pozorovat, že u Versailleského dvora se cenily právě tyto vlastnosti. Inteligentní a bystré ženy se v pozici králových oficiálních milenek držely dlouhodobě. Markýza de Montespan byla známa svým sarkasmem, a paní de Maintenon dle slov vévodkyně Orleánské svými ambicemi uvalila celou Francii do neštěstí⁷⁵ a nešetřila vůči ní hanlivými označeními. Podle Madame zkrátka nemohl být *d'ábel v pekle horší než ona*. [*Le diable dans l'enfer ne peut être pire qu'elle!*]⁷⁶ Tyto vzájemné „sympatie“ ovšem byly živeny pepnými výrazy z obou stran. Zatímco Markýza de Montespan byla srovnávána s ďáblem pekelným a *Maintenonka* se v dopisech Alžběty Šarloty velice často skrývala pod označením *la vieille guenipe*.⁷⁷ Alžběta Šarlota svým vzezřením výše zmíněným dámám připomínala obojživelního mastifa. *“Madame is one of those great hermaphrodite bodies which the two sexes recognise and repulse at the same time. She is an aggressive personage, whom her hideous face makes one associate naturally, with mastiffs.”*⁷⁸

⁷⁵ *Elle introduit toutes sortes de sottises dévotions, comme les rosaires, etc., etc. ; et lorsque des gens voulaient se montrer raisonnables, la vieille et le confesseur les faisaient jeter en prison ou exiler. Ils sont tous deux cause de toutes les persécutions qu'on a dirigées en France contre les pauvres réformés et les luthériens. Ce jésuite aux longues oreilles, le père La Chaise, a commencé cette oeuvre d'accord avec la vieille guenipe, et le père Le Tellier l'a menée à fin ; c'est par là que la France a été entièrement ruinée.*

In: ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 231.

⁷⁶ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 198.

⁷⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 231.

guenipe - staré označení pro ženu nízkého stavu, pokleslé morálky, prostitutky...

⁷⁸ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

5. 3. Dvůr miluje skandály

Pokud se zrovna nediskutovalo o něčí pekelné povaze, či pohlavní příslušnosti, řešil se soukromý život těch ostatních. Do posledního detailu. Královský dvůr nepobuřovalo nic, tak jako nerovné sňatky a mimomanželské svazky. Například paní de Sévigné⁷⁹ byla 15. prosince roku 1670 tak rozčilená chystaným sňatkem pana de Lauzun s „velkou Mademoiselle“ paní de Montpensier, sestřenicí krále, že v dopise panu de Coulanges⁸⁰ do Lyonu zabralo autorce tři strany textu, než vůbec všemi možnými přídavnými jmény a výrazy údivu adresátovi vylíčila, co takovýto sňatek vůbec znamená: *La chose la plus étonnante, la plus surprenante (...) la plus extraordinaire, la plus imprévue (...) une chose dont on ne trouve qu'un exemple dans les siècles passés: encore cet exemple n'est-il pas juste. Une chose que nous ne saurions croire à Paris, comment la pourroit-on croire à Lyon? (...) Je ne puis me résoudre à la dire (...) Mr de Lauzun épouse Dimanche au Louvre, devinez qui? Il épouse avec la permission du Roi, Mademoiselle, Mademoiselle de, Mademoiselle devinez le nom, il épouse Mademoiselle, ma foi, par ma foi, ma foi jurée, Mademoiselle, la grande Mademoiselle (...) Mademoiselle Petite Fille d'Henri IV. (...) Mademoiselle destinée au Trône.*⁸¹ Příhoda, která žádnému z dvořanů nedala spát se však rozvinula, jak markýza de Sévigné trefně poznamenala, v *tragédii hodnou všech divadelních zásad* a dvůr jí přihlížel čtyřiařacet hodin plně čtyři dny, než markýza opět usedla ke svému sekretáři a napsala další list, v němž vylíčila, jak král jsa přesvědčen svou ženou a

⁷⁹ Marie de Rabutin-Chantal, markýza de Sévigné (1626 – 1696) známá díky své rozsáhlé a květnaté korespondenci, kterou vedla především se svou dcerou.

⁸⁰ Philippe-Emmanuel de Coulanges, bratranec markýzy de Sévigné.

⁸¹ SÉVIGNÉ: *Lettres*. Paris 1726. s. 15-18.

bratrem (který byl velkým obdivovatelem své sestřence a o rok později ji dokonce chtěl pojmout za choť) své povolení k sňatku zrušil, odebral Lauzunovi všechny majetky, které mu princezna darovala a zanechal dvoru nevyčerpatelný námět ke klevetění. *Un beau sujet de raisonner et de parler éternellement : c'est ce que nous faisons jour et nuit, soir et matin, sans fin, sans cesse. Nous espérons que vous en ferez autant.*⁸² Markýza de Sévigné zůstala svému tématu věrná až do nového roku. Dvůr zkrátka miloval skandály. Především ty, které zanechaly jejich aktéry ponižené, zahanbené, zbavené královy přízně, majetků, či v slzách. Aféra jednoho z nejproslulejších svůdníků královského dvora s o dvanáct až čtrnáct let starší princeznou, která stála během povstání Frondy na straně zrádců, měla toto všechno. Markýza de Montespan na ni s neskryvanou škodolibostí vzpomíná. Vévoda de Lauzun se chytil příležitosti a sehrál pro princeznu, kterou dle markýzy de Montespan pohrdal, pěkné divadlo, dokonce i slzu uronil, když ho požádala o ruku, což byl podle paní de Montespan jeden z jeho nejrafinovanějších triků. Oklamaná princezna, které po svých eskapádách s Frondou stále ještě nenabyla plné královy důvěry, se jala prosit o povolení k sňatku, které jí král neudělil. Místo toho ji, jak se dočteme v deníku paní de Montespan, celý unavený jejími nářky poradil, že je ve svých čtyřiačtyřiceti letech dost stará na to, aby se rozhodla sama. Své mínění však okamžitě změnil poté, co se od své milenky, paní de Montespan, dle jejích vlastních slov, dozvěděl, že Lauzun požádal svou nastávající o dvacet miliónů. [*Still carrying on with the fastest ladies of the Court and the town, had just wheedled the Princess into making him a present of twenty millions,—a most*

⁸² SÉVIGNÉ: *Lettres*. Paris 1726. s. 21

extravagant gift.]⁸³ Tím zřejmě kapitán královské stráže překročil veškeré meze, které byl Ludvík XIV. ochoten tolerovat. V dopise své sestřenici a Lauzunovi důrazně naznačil, že svůj vztah musejí okamžitě ukončit. Gaskoňský svůdce si ale nechtěl nechat uniknout skvělou příležitost a ve stejný den se odehrál tajný sňatek. Král situaci tedy vyřešil po svém. Milého ženicha odeslal na desetiletou svatební cestu do věznice Pignerol za doprovodu sta mušketýrů pod vedením kapitána Charlese de Batz-Castelmore, známého všemi pod jménem d'Artagnan.⁸⁴

⁸³ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁸⁴ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

6.0. Lásky krále Slunce

...leur scandale a rempli l'Europe, a confondu la France, a ébranlé l'État...

- vévoda de Saint-Simon, *Mémoires*⁸⁵

Když byl vyčerpán jeden námět k hovoru, přeskočilo se ihned k dalšímu, neméně pikantnímu. Můžeme se jen domnívat jakým způsobem a v jakém měřítku se šířily drby ústní formou, když i příbuzní v Lyonu či Bavorsku dostávali zprávy třeba jen s týdenním zpožděním. Záměrem pisatelů pak bylo nejen předat informaci k další diskusi a rozboru, ale i ukázat, že je v obraze, že se na dvoře plném skandálů neztrácí a že má k čemukoli, cokoli říct. Madame de Montespan ve svých pamětech nešetří sděleními, že to byla právě ona, kdo králi podal *onu zásadní informaci*, která na poslední chvíli dokázala změnit jeho rozhodnutí. Vévodkyně Orleánská se strohou přesností zastává pohled mravní usměřovatelky vycházející z jejích neměnných německých návyků, které dle svých slov zastávala i po pětáctyřiceti letech života u francouzského dvora. S takovouto dobou strávenou v centru dění si mohla dovolit hodnotit královny milenky dle svého; a dělala to.

6. 1. Louisa de la Vallière

Dvacátého července roku 1716 shrnula všechny nejznámější královny aféry do jednoho krátkého dopisu adresovaného sestře Louise. *Je suis d'avis que la duchesse de La Vallière a toujours bien aimé le roi.*⁸⁶ V tomto případě je třeba se zamyslet, jestli si vévodkyně Orleánská tento názor utvořila sama, nebo jej převzala z vyprávění, neboť

⁸⁵ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1301.html> [cit. 1. 8. 2014]

⁸⁶ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 253.

Louisa de La Vallière byla královou milenkou přibližně v letech 1661 - 1667 a její působení u dvora se tedy s tím Alžbětiným přímo nekříží. Obecně však mezi šlechtou u dvora panoval názor, že se jednalo o krásnou vysokou roztomilou dívku, která se svou snivou povahou přibližovala postavám z idyl a romancí. Byla příjemná, hodná, něžná a mírná.⁸⁷ Podle Madame de Montespan byla Louisa stvořena k tomu, aby krále bezmezně obdivovala, ale po čase údajně začala krále nudit. Louisa často chodívala prosit paní de Montespan o radu, jak krále pobavit. Ta vzpomíná, že když Mademoiselle Louisa začala pocíťovat králův zájem o ní, její přítelkyni, prosila, aby jí krále nebrala. [*For Heaven's sake, my good friend, do not steal away the King's heart from me!*]⁸⁸ Madame de Montespan ji dle svých slov přátelsky ubezpečila, že to není její záměr.

6.2. Athénaïs de Montespan

Podle vévodkyně Orleánské krále milovala především kvůli ambicím a příležitost dostat se až na samý vrchol, byla nemálo lákavá. [...*la Montespan l'a aimé par ambition.*]⁸⁹ Na druhou stranu se můžeme ptát, zdalipak měla Athénaïs vůbec na výběr, když o ni král projevil zájem. Sama napsala, že má natolik rozumu, aby věděla, že není ženou na svém místě [*I have too much wit to be blind to the fact that I am not precisely in my proper place.*]⁹⁰. Když ale markýz de Montespan v Paříži veřejně uspořádal pohřeb jejich manželství a prohlásil, že Madame de Montespan zemřela na záchvat koketérie a ambicí [*Madame de Montespan had died of an attack of coquetry and*

⁸⁷ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 307

⁸⁸ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁸⁹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 253

⁹⁰ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

ambition],⁹¹ a že je po ročním truchlení připraven pojmout novou manželku, bylo zřejmě rozhodnuto. Ludvík XIV. se k zavržené markýze choval nanejvýš pozorně a návrat k zadluženému manželovi, který podle Athénaïs až příliš holdoval vínu a uspořádal takovýto tyátr, přestal zřejmě připadat v úvahu. Musíme ale předpokládat, že se osobnost markýzy de Montespan po dobu jejího pobytu u dvora bezesporu vyvíjela; aby přežila. *Madame* měla své postavení díky sňatku stabilní, Athénaïs neměla na výběr, bylo třeba se udržet. Každá dívka, která zaujala krále, pro ni samozřejmě představovala hrozbu. V případě mladičké královny favoritky, dvorní dámy vévodkyně Orleánské, vévodkyně de Fontange se *Madame* ve své korespondenci několikrát zmiňuje o tom, že ji Madame de Montespan v roce 1681 otráвила⁹². [*Je connais trois personnes qu'elle a empoisonnées: Mlle de Fontange, son petit garçon, et une demoiselle qui était auprès de la Fontange, sans parler de celles que je ne connais pas.*]⁹³ Stejně jako ve většině případů se však nejednalo o otravu, ale o skrytou nemoc, následky potratu, či předčasného porodu.

6.3. Françoise d'Aubigné, Madame de Maintenon

Je-li řeč o královských milenkách, nelze zapomenout na Madame de Maintenon, která za svůj život učinila vzhůru po společenském žebříčku nejpůsobivější dráhu ze

⁹¹ MONTESPAN: *Memoirs*. In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm> [cit. 1. 8. 2014]

⁹² Tato událost se stala zrovna v době takzvané Aféry s jedy (*Affaire des Poisons*), která probíhala mezi léty 1679 a 1682, do níž bylo zapleteno několik vysoce postavených osob a která vedla k šestatřiceti exekucím. Mezi hlavní představitele patřila travička la Voisenová, jejíž klientkou měla být i Madame de Montespan, která ale nikdy nebyla oficiálně obviněná. V roce 1667 měla údajně markýza de Montespan za pomoci Voisenové uspořádat černou mši, aby si zajistila lásku krále a v roce 1681 prý v souvislosti s plánováním smrti vévodkyně de Fontange chystala i otravu krále.

In: *Archives de la Bastille tome VI et VII*. Paris 1873.

⁹³ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 472

všech. Saint-Simon v jejím případě nešetří různými výrazy. Podle něj se jednalo o lásku, která krále přivedla do hrobu. [...*amour, qui n'étonna pas moins toutes les nations (...) et que le roi emporta tout entier au tombeau.*]⁹⁴ Slavná Françoise d'Aubigné se u moci držela dlouhých třicet dva let. Narodila se na jednom z ostrovů nového světa, kam její otec, dle Saint-Simona *snad* šlechtic, přijel hledat obživu. Sama se poté vrátila do Francie a našla útočiště u Madame de Neuillant. V šestnácti letech zamířila do Paříže. Mladá, bystrá, duchapřítomná a krásná, bez obživy a rodičů, [...*jeune, adroite, spirituelle et belle, sans pain et sans parents...*]⁹⁵ natrefila Françoise šťastnou náhodou na slavného pana Scarrona, inteligentního, nadaného o pětadvacet let staršího fyzicky postiženého spisovatele, za kterého se vdala, aby nemusela do kláštera. Podle Saint-Simona samozřejmě viděla větší perspektivu v seznámení se s lidmi, kteří navštěvovali Scarronův salón, než v manželství samotném.⁹⁶ Poznala mnoho lidí ode dvora, neboť navštěvovat salón jejího manžela bylo momentálně v módě. Po jeho smrti však zdědila jen dluhy a známosti se vytratily. Postupně si však díky svému šarmu dokázala zajistit podporu několika šlechticů, a přístup do domů vlivnějších osob. Přesto zde byla spíše služebnou než rovnocenným hostem. V domě maršála d'Albert se Françoise seznámila s Madame de Montespan a spřátelily se.⁹⁷ Po narození jejího a králova prvního potomka, vévody du Maine, Athénaïs navrhla, aby se vdova Scarronová stala jeho guvernankou. Françoise místo přijala, nastěhovala se ke dvoru a Madame de Montespan jí byla nakloněna natolik, že krále přesvědčila, aby panství

⁹⁴ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1301.html> [cit. 1. 8. 2014]

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1301.html> [cit. 1. 8. 2014]

Maintenon, v té době na prodej, koupil a daroval vdově Scarronové.⁹⁸ Saint-Simon vzpomíná na svého přítele maršála de Lorges, který byl svědkem králova opakovaného odmítnutí tuto koupi učinit. Ludvík se prý rozčiloval, že pro tu nesnesitelnou kreaturu udělal již dost a že nechápe, proč je guvernanta jejich dětí Madame de Montespan tak posedlá.⁹⁹

Královna Marie Tereza umírá v roce 1683, v době, kdy Madame de Maintenon postupně nahrazovala neustále rozladěnou a žárlivou Madame de Montespan, jejíž nálady král už delší dobu trpěl. V zimě roku 1684 se podle Saint-Simona jedné noci v jednom z královských pokojů ve Versailles konal tajný obřad. Mši vedl père de la Chaise, králův zpovědník, přítomen byl Bontemps, guvernér paláce ve Versailles, a nejdůvěryhodnější ze všech svědků. Přítomen byl také Harlay, arcibiskup pařížský, Louvois, královský ministr pro válku a Montchevreuil, guvernér zámku Saint-Germain-en-Laye a vrchní lovcí.¹⁰⁰ Saint-Simon tento sňatek nazval věcí, které budou potomci jen stěží schopni uvěřit. [...*chose que la postérité aura peine à croire...*]¹⁰¹ Vévodkyně Orleánská byla přesvědčena, že Madame de Maintenon má na krále v každém směru špatný vliv. Vzpomíná, že to byla právě ona, kdo stál za zavedením všech těch zbožných nesmyslů, jako byly růžence a za perzekucí reformovaných a luteránů.¹⁰² Šílená nenávisť *Madame* vůči „králově staré“ musela po smrti Ludvíka XIV. ještě vzrůst. Za regentství Filipa II. Orleánského se začaly na politické scéně ještě víc než doted' projevovat problémy s legitimizovanými potomky krále.

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1301.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹⁰⁰ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1301.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹⁰¹ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1301.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹⁰² ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 231

7.0. Potomstvo

*Quel est cet Apollon nouveau,
Qui presque au sortir du berceau
Vient regner sur nostre Parnasse?
Qu'il est brillant! Qu'il a de grace!
Du plus grand des Heros je reconnois le Fils.
Il est déjà tout plein de l'esprit de son Pere:
Et le feu des yeux de sa Mere
A passé jusqu'en ses écrits.¹⁰³*

Dvacátého prosince roku 1673¹⁰⁴ Ludvík XIV. legitimizoval tři ze svých dětí, které vzešly z jeho vztahu s Madame de Montespan. Jednalo se o Ludvíka Augusta, vévodu z Maine (1670 – 1736), který byl v té době tříletý dále o osmnácti měsíčního Ludvíka Césara, hraběte du Vexin (1672 – 1683) a šesti měsíční Luisu Františku Bourbonskou Mademoiselle de Nantes (1673 – 1743). Tomuto uznání za své, předcházela již dvě další. Jednalo se o královny děti s Louisou de La Vallière. S ní měl Ludvík XIV. dohromady pět potomků, z nichž poslední dva, Marii Annu (1666 – 1739) a Ludvíka hraběte de Vermandois (1667 – 1683) legitimizoval. Z osmi dětí, které kráľi porodila vévodkyně de Montespan, byly právě tyto tři kráľem uznány dohromady, jediným ediktem vydaným v Saint-Germain en Laye. Oficiálně poté Ludvík XIV. uznal

¹⁰³ MAINE, Louis-Auguste, duc du: *Oeuvres diverses d'un auteur de sept ans*. s. 14

¹⁰⁴ *Recueil de copies de piéces, contenant les actes de légitation rendus par les rois de France, de Henri II à Louis XIV* s. 438 In:

Légitation accordée à « Louis Auguste, duc du Mayne, Louis Cesar, comte du Vexin, et Louise Françoise de Nantes. », enfants naturels du roi. St -Germain en Laye, décembre 1673.

otcovství ještě dvou vévodkyniných dětí a to Františky Marie Bourbonkové (1677 – 1749) a Ludvíka Alexandra hraběte z Toulouse (1678 – 1737)¹⁰⁵. S královnou měl poté šest dětí, z nichž se pouze nejstarší z nich dožilo dospělosti. Jednalo se o syna, Ludvíka Francouzského (1661 – 1711), známého též jako Velký Dauphin či *Monseigneur*, který zemřel, čtyři roky před svým otcem. Tři z jeho dětí se dožili dospělosti. První z nich, Ludvík vévoda z Bourgogne (1682 – 1712) byl otcem příštího krále, Ludvíka XV. (1710 – 1774). Druhý syn Velkého Dauphina, Filip, se stal Španělským králem jako Filip V. (1683 – 1746) a třetí syn, vévoda z Berry (1686 – 1714) zemřel sotva osmadvacetiletý. Pět dětí Ludvíka XIV. a královny Marie-Terezy zemřelo v dětském věku, poslední syn v roce 1672 v pouhých pěti měsících. V jednom ze svých dopisů z 23. listopadu roku 1672 adresovaném Madame de Harling¹⁰⁶ si vévodkyně stěžuje na francouzské lékaře, co se týče dětí. Vzpomíná na jistou Mademoiselle Uffel, která byla vždy velice starostlivá a zkušená chůva. Rovněž si stěžuje na délku celého těhotenství a vyjadřuje přání, že by své dítě co nejraději poslala do Osnabrucku, aby o něj bylo dobře postaráno, neboť ve Francii neměla onu jistotu dobrého zacházení. U vévodkyně panovalo přesvědčení, že v její bývalé vlasti je o děti velice dobře postaráno, kdežto ve Francii je zázrak pokud dítě vůbec přežije. Své tvrzení ihned doplňuje o příklady ze svého okolí, kdy dle jejího mínění doktoři poslali na onen svět již pět královniných dětí, přičemž to poslední z nich zemřelo sotva tři týdny před napsáním tohoto dopisu. Dále se zmiňuje i o třech dětech z předchozího manželství Filipa Orleánského. Dva roky po narození svého druhého syna, vévody de Chartres, který se v budoucnu stal regentem Ludvíka XV., se opět svěřuje madame de Harling, že lékaři jsou v péči o dítě absolutně

¹⁰⁵ BELLEVAL, René de: *Les Bâtards de la maison de France*, Paris 1901. s.210

¹⁰⁶ Bývalá guvernánka Alžběty Šarloty Falcké.

neznalí. Nemůžeme se tedy divit, že běžným zvykem bylo netruchlit pro dítě, které zemřelo v méně jak sedmi letech.¹⁰⁷

7.1. Prosazování levobočků

Nikoho tedy asi příliš neudivilo, že se v roce 1673 panovník rozhodl uznat své nemanželské potomky a umožnit jim lepší vzdělání a vyhlídky do budoucnosti, což bylo patrné z jejich přestěhování ke dvoru současně s vychovateli v lednu roku 1674¹⁰⁸. Nejstarší ze synů vévodkyně de Montespan si zřejmě velice rychle našel své místo, neboť výše uvedené veršiky pocházejí z jeho díla, které sepsal ve svých, sotva sedmi letech. Jestli byl autorem on sám, nebo mu tyto verše nadiktoval některý z jeho vychovatelů, například jeho patronka Madame de Maintenon, vědět nemůžeme, jistě však postřehneme neskrývanou skutečnost, že k tomuto dítěti bylo přistupováno jako k oficiálnímu královskému synovi. Kdo jiný by se přeci mohl zvat novým Apollónem, než právně uznaný syn krále Slunce?

S jedním synem, několika vnuky a pravnučky se na začátku osmnáctého století rýsovala otázka následnictví zcela zřetelně. K obratu došlo v roce 1711, kdy zemřel nejstarší syn Ludvíka XIV., Velký Dauphin. V roce 1712 a 1714 následován svými

¹⁰⁷ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com> [cit. 1. 8. 2014]

Alžběta-Šarlota se zase ve své korespondenci zmiňuje o tom, že se netruchlilo pro děti, co zemřeli v méně jak šesti letech věku, ale také dodává, že po smrti malé dcerky vévody du Maine (syna Madame de Montespan a krále) byla tato „oficiální hranice“ snížena na jeden rok věku.

In: ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 277

¹⁰⁸ *Notes sur Edit de Louis XIV sur parchemin appelant à la succession au trône les princes légitimés en juillet 1714.*

In: http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/caran_fr?ACTION=CHERCHER&FIELD_1=REF&VALUE_1=04002

dvěma syny. V přímé následnické linii v roce 1714 zůstal naživu pouze čtyřletý vévoda z Anjou, budoucí Ludvík XV. Po tolika úmrtích však stárnoucí monarcha nebyl schopen a ochoten vsadit osud celého království pouze na jednoho dědice, nacházejícího se stále v kritickém dětském věku. Proto došlo k dalšímu kroku, který potvrdil už tak dosti výsostné postavení královských levobočků, vévody z Maine a hraběte z Toulouse. V červenci roku 1714 král vydal edikt, v němž vévodu z Maine a hraběte z Toulouse jmenuje svými dědici v případě, že naživu nezůstane žádný z *princů z krve* a z rodu Bourbonů. [... *s'il arrivait qu'il ne restât pas un seul prince légitime du sang et de la maison de Bourbon...*]¹⁰⁹ Jejich budoucí potenciální nárok poté Ludvík XIV. ještě umocnil obratnou sňatkovou politikou.

7.2. Sňatková politika krále Slunce

Svou první dceru, kterou porodila Louisa de la Vallière provdal za *prince z krve*, Ludvíka Armanda de Bourbon-Conti. Svého nejstaršího syna od Madame de Montespan oženil s princeznou, Annou-Louisou de Bourbon-Condé, která byla rovněž členkou královské vedlejší linie a vnučkou Velkého Condého známého především svými výstřelky během povstání Frondy. Svou další dceru, Mademoiselle de Nantes provdal za Ludvíka III. de Bourbon-Condé a Françoise-Marie de Bourbon, druhá Mademoiselle de Blois se v roce 1692 stala ženou svého bratrance, pozdějšího Filipa II. Orleánského,

¹⁰⁹ Edit de Louis XIV sur parchemin appelant à la succession au trône les princes légitimés en juillet 1714.

In: http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/caran_fr?ACTION=CHERCHER&FIELD_1=REF&VALUE_1=04002 [cit. 24. 6. 2014]

Prince de sang – potomek z královského rodu následoval hned za *Fils de France* a *Petit-fils de France*. Pocházeli ze vzdálenější rodové větve a za Ludvíka XIV. jimi byli princové Condé a jejich větev Conti.

syna Filipa Orleánského a Alžběty-Šarloty Falcké. Královského titulu se nakonec podařilo dosáhnout potomkům legitimizovaného syna Ludvíka XIV., admirála Ludvíka-Alexandra, hraběte z Toulouse, jehož pra-pra vnuk byl Ludvík-Filip, král Francouzů. Sňatky prvních dvou legitimizovaných dcer vyvolaly skandál, svatba Françoise-Marie de Bourbon ho měla překonat.¹¹⁰

Nenávist vévody de Saint-Simon vůči legitimizovaným královským levobočkům neznala hranic.¹¹¹ A nebyl jediný. Liselotte ve svých dopisech vzpomíná, že od té doby, co zemřela královna, moci se chopila „Maintenonka“ a uvedla všechny královny levobočky do královského domu, jde to se dvorem od desíti k pěti.¹¹² Saint-Simon kritizoval skutečnost, že se král čím dál víc zabývá tím, aby každému z nich zajistil vysoké postavení.¹¹³ Stejný cíl sledovala Madame de Maintenon. Oba dva tedy došli k názoru, že provdají „druhou“ Mademoiselle de Blois, dceru Madame de Montespan, za vévodu de Chartres, syna Filipa Orleánského a Alžběty Šarloty. Popis této události tvoří jeden z nejznámějších příběhů, který nalezneme v Saint-Simonových *Pamětech*. Matka ženicha byla z těch, co nenáviděla mesaliance a nemanželský původ, to bylo známo, a Liselottina reakce se díky Saint-Simonovi zapsala do dějin. Král musel postupovat opatrně, aby pro svou věc získal nejprve bratra a poté i synovce. *Madame* se sňatkem nikdy nesouhlasila a nikdy se s ním nesmířila. Saint-Simon vzpomíná na chvíli, když byl sňatek veřejně ohlášen. *Je trouvai le monde par pelotons, et un grand*

¹¹⁰ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/0106.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹¹¹ LE ROY LADURIE, Emmanuel: *Saint-Simon and the court of Louis XIV*. Chicago–London 2001. s. 3.

¹¹² ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 307.

¹¹³ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In.: <http://rouvroy.medusis.com/docs/0106.html> [cit. 1. 8. 2014]

*étonnement régner sur tous les visages.*¹¹⁴ Vévodkyně Orleánská byla poté Saint-Simonem viděna, jak přecházela galerií za doprovodu své dvorní dámy, plačící, s kapesníkem v ruce, hořekující, přesně jako bohyně Cérés po ztrátě dcery Proserpiny. Každý z dvořanů respektoval její žal a nechal jí dostatečný prostor k nářkům. *Monsieur* se raději vrátil ke svým kartám, ale jeho syn vypadal sklíčeně. U večeře se král ke své švagrové choval velice pozorně. *Je remarquai que le roi offrit à Madame presque de tous les plats qui étaient devant lui, et qu'elle les refusa tous d'un air de brusquerie qui jusqu'au bout ne rebuta point l'air d'attention et de politesse du roi pour elle.*¹¹⁵ Vévodkyně nadále pokračovala ve svém trucování a odpor vůči chystanému sňatku králi demonstrovala i po večeři. Když se chystala odejít do svých pokojů, král ji, jako projev úcty vysekl nebývale hlubokou poklonu. *Madame* se namísto opětování této zdvořilosti k panovníkovi obrátila zády a vyšla z místnosti.¹¹⁶ Na druhý den drama pokračovalo. Dvůr se sešel v galerii, aby se zúčastnil králova *levée* a čekal na ranní mši. *Madame* rovněž přišla. Její syn k ní přistoupil, aby ji, jako obvykle políbil ruku. V té chvíli mu *Madame* vlepila facku, tak zvučnou, že byla slyšet na několik kroků a ubohého prince před celým dvorem uvedla do rozpaků. [*M. son fils s'approcha d'elle comme il faisait tous les jours pour lui baiser la main. En ce moment Madame lui appliqua un soufflet si sonore qu'il fut entendu de quelques pas, et qui, en présence de toute la cour, couvrit de confusion ce pauvre prince...*]¹¹⁷ Alžběta Šarlota v dopise z 21. června roku 1717 vzpomíná, jak *Montespanka, la guenipe*¹¹⁸ a všechny dvorní dámy přesvědčily

¹¹⁴ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In.: <http://rouvroy.medusis.com/docs/0106.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹¹⁵ SAINT-SIMON: *Mémoires* In.: <http://rouvroy.medusis.com/docs/0106.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹¹⁶ SAINT-SIMON: *Mémoires* In.: <http://rouvroy.medusis.com/docs/0106.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹¹⁷ Tamtéž

Mademoiselle d'Orléans, že tím, že se vdala za Filipa II. Orleánského mu prokázala velikou čest. Vévodkyně rozčileně dodává, že *tato* dáma absolutně nechápe, jaký je rozdíl mezi opravdovými dětmi a bastardy. Její snacha je prý pyšná a ješitná a manželem v žertu nazývána Madame Lucifer.¹¹⁹

Edikt ze srpna roku 1714, kterým král vyhlásil, že jeho levobočci, vévoda du Maine a hrabě de Toulouse, či jejich potomci, můžou v případě smrti všech legitimních nástupců trůnu zaujmout jejich místo, vyvolal značné nevole. Znamenalo to, že je pozvedl na úroveň *princů z krve*. Podle Saint-Simona vévoda Orleánský zuřil, jeho manželka, *stokrát větší bastard a stokrát nadšenější*¹²⁰ už viděla své bratry s korunou na hlavě a vévodové a princové tiše běsnili.¹²¹ Hrabě z Toulouse ke svému jmenování víceméně přišel „jak slepý k houslím“ neboť veškerá iniciativa pocházela především od ambiciózního *kulhavce*,¹²² vévody du Maine a jeho věrné ochránkyně Madame de Maintenon.¹²³ Situace se však zhoršila prvního září 1715 v den smrti Ludvíka XIV. Podle závěti byl totiž vévoda du Maine ustanoven jako dohlížitel na výchovu krále a Filip II. Orleánský se měl stát regentem jen titulárně. Druhého září bylo ale uspořádáno zasedání v parlamentu, kde byla závět zpochybněna, toto právo vévodovi du Maine

¹¹⁸ Mrcha, potvora, prostitutka... Označení, které ve své korespondenci vévodkyně Orleánská stabilně užívala pro Madame de Maintenon. Nalezneme ho ovšem v dopisech datovaných až červencem 1715, tedy měsíc před královou smrtí. Do té doby byla většinou nazývána pouze Madame Maintenon.

¹¹⁹ ORLÉANS: *Correspondance*. Paris 1855. s. 303.

¹²⁰ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1108.html> [cit. 1. 8. 2014]

¹²¹ Tamtéž

¹²² Alžběta Šarlota nazývá vévodu du Maine *le boiteux*, neboť při chůzi ztuhlal. Podle Saint-Simona to bylo způsobeno tím, že jako dítě vypadl chůvě z náručí. Pravděpodobnější ale je, že se již tak narodil.

¹²³ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1108.html> [cit. 1. 8. 2014]

odebráno, a nově odhlasovaným dekretem přeneseno pouze na regenta Filipa II. Orleánského.¹²⁴

¹²⁴ SAINT-SIMON: *Mémoires*. In: <http://rouvroy.medusis.com/docs/1306.html> [cit. 1. 8. 2014]

8. 0. Závěr

Ce qui me console de vous quitter, c'est l'espérance que nous nous rejoindrons bientôt dans l'éternité.

- Ludvík XIV. k *Madame de Maintenon*, ležíc na smrtelné posteli¹²⁵

S odchodem krále Slunce skončila nejslavnější etapa francouzské monarchie. Ludvík XIV. Veliký zemřel čtyři dny před svými sedmasedmdesátými narozeninami. V čele francouzského státu stál plných dvaasedmdesát let. Stal se symbolem francouzského absolutismu, personifikací elegance, velikosti a vznešenosti. Svými současníky byl nepokrytě obdivován. Cílem každého šlechtice své doby bylo stát se součástí dvora krále Slunce a hrát se v jeho záři. Zámek ve Versailles svým prostorem představoval samostatný svět, kde dvořané, odděleni od reality, prožívali své vlastní životy, uvyklí na dvorské ceremonie a přesný rozvrh králových aktivit, kterých se účastnili. Slavnosti, hostiny, plesy, ohňostroje, hony, či projížďky po versailleských pozemcích představovaly hlavní aktivity francouzských dam a většiny pánů. Sám Ludvík XIV. ve svých *Úvahách pro poučení dauphinovo* vzpomíná, že je u dvora spousta dvořanů, jež *lpějí na osobních slastech a okázale opomíjejí své vlastní funkce*.¹²⁶ Tak často uváděná představa monarchie obklopeného pouze radovánkami a zábavou je mylná. Ludvík XIV. pracoval několik hodin denně, scházel se se svými ministry a pamětníci to pouze potvrzují.¹²⁷ Při četbě pramenů nás neudivuje ona

¹²⁵ DUCLOS, Charles: *Mémoires secrets sur la regne de Louis XIV., la Régance et la regne de Louis XV.*, Paris 1821. s. 70.

¹²⁶ LUDVÍK XIV: *Paměti krále Slunce, Úvahy pro poučení dauphinovo*. Praha 2007. s. 99.

¹²⁷ Saint-Simon se v *Pamětech* například zmiňuje, že dvůr očekával v galerii příchod krále, až dohovří s radou ministrů, aby se všichni mohli odebrat na každodenní mši.

zmíněná skutečnost, že co se týče krále, neměli dvořané moc co kritizovat. Vždyť se král osobně svému synovi svěřuje, že si *u dvora více než čehokoli jiného, ba i života cenil skvělé pověsti*.¹²⁸ Tato práce nemůže než souhlasit. Co se týče ostatních dvorských neduhů, jsou v základu představeny a na uvedených příkladech znázorněno, jak se s nimi společnost potýkala. Pozornost je věnována i královským potomkům, především pak legitimizovaným levobočkům, z nichž byl nejvýraznější a nejkritizovanější osobou Ludvík August Bourbon, vévoda du Maine. Práce se dotkla i ožehavého tématu ediktu z roku 1714, který nadzvedl urozené dvořanstvo a stál za bouřlivým vstupem Francie do období Regentství.

¹²⁸ LUDVÍK XIV: *Paměti krále Slunce, Úvahy pro poučení dauphinovo*. Praha 2007. s. 23.

Le sommaire

Mon travail qui porte le nom *La critique de la vie du Court de Louis XIV dans les Mémoires de ses contemporains* se préoccupe par la vie de la noblesse chez la Cour de roi Soleil logé surtout à Versailles pendant la deuxième demi de dix-septième siècle et le commencement de dix-huitième. Les sources utilisés dans la travaille sont les lettres de la belle sœur du roi, Elisabeth-Charlotte de la Bavière, duchesse d'Orléans, puis les *Mémoires* de Louis Rouvroy, duc du Saint-Simon, ensuite la *Correspondance* de la marquise de Sévigné, les *Mémoires* de Louis XIV et les *Mémoires* du Madame de Montespan. Le texte suit les vues des courtisans sur le roi, son frère, sa famille ou sur la vogue du temps. Le travail se touche aussi la question des bâtards du roi avec ses maîtresses leur reconnaissance et leur rang.

Seznam použité literatury

1. BELLEVAL, René de: *Les Bâtards de la maison de France*, Paris 1901.
2. BLUCHE, François: *Za časů Ludvíka XIV*. Praha 2006.
3. BURKE, Peter: *The Fabrication of Louis XIV*. New Haven – London 1992.
4. DUINDAM, Jeroen: *Myths of Power*. Amsterdam 1995.
5. GILLOT, Hubert: *Le règne de Louis XIV et l'opinion publique en Allemagne*, Nancy 1914.
6. LE ROY LADURIE, Emmanuel: *Saint-Simon and the Court of Louis XIV*. Chicago – London 2001.
7. VOLTAIRE, François-Marie Arouet, *Le siècle de Louis XIV*. Londres 1752.

Seznam použitých pramenů

1. *Archives de la Bastille tome VI et VII*. Paris 1873.
2. BENSEARADE, Isaac de: *Ballet de la nuit*. In: <http://livretsbaroques.fr/>
3. DUCLOS, Charles: *Mémoires secrets sur la regne de Louis XIV., la Régance et la regne de Louis XV*. Paris 1821.
4. LUDVÍK XIV: *Paměti krále Slunce, Úvahy pro poučení dauphinovo*. Praha 2007.
5. MAINE, Louis-Auguste, duc du: *Oeuvres diverses d'un auteur de sept ans*.
6. MONTESPAN, Françoise Athénaïs, marquise de: *Memoirs of Madame La Marquise de Montespan*.
In: <http://www.gutenberg.org/files/3854/3854-h/3854-h.htm>
7. ORLÉANS, Elisabeth-Charlotte, duchesse d' : *Correspondance complète de Madame Duchesse d'Orléans*. Paris 1855.
8. SAINT-SIMON, Louis Rouvroy, duc de: *Mémoires*.
In: <http://rouvroy.medusis.com/tomes.html>
9. SÉVIGNÉ, Marie Rabutin-Chantal, marquise de: *Lettres de Marie Rabutin-Chantal, marquise de Sévigné, à Mme la comtesse de Grignan sa fille*. Paris 1726.